

האשה נקנית: רגע חושבים

שיעור מפי הרב צוריאל וינר

משנתנו פותחת במשפט "האשה נקנית בשלש דרכים . . . כסף שטר וביאה". משפט זה עובר בירור מקיף, הן מבחינה רעיונית (דפים ב-ג) והן מבחינה רעיונית-הלכתית (דפים ה-ז).

בדף ב: חוקרת הגמ' את הבחירה במילים "שלש" ו"דרכים" (רצוי לעיין שם), ומשווה את מילה דרך האמורה כאן, למילה דרך הכתובה בפסוק "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמות י"ח), כאשר דרך כאן פירושה תורה, כפי שממשיכה הגמ' לברר. ניתן לנצל השוואה זו בין "תורה" ל"דרך" ולהחליף אותן גם במשנתנו: האשה נקנית בשלש תורות – תורת כסף, תורת שטר ותורת ביאה. כלומר לא מדובר פה על שלש פעולות קנין אקראיות טכניות, אלא שלשה יסודות, שלשה ביטויים של פנים עמוקות של קנין קידושין, שעוד יבוררו בהמשך.

בסוף דף ב. מופיע בירור במילה נוספת של המשנה: "נקנית", והגמ' מזכירה את המשנה הפותחת של פרק שני, בה נאמר "האיש מקדש", בירור ללשון זה מופיע בתחילת דף ג: "מעיקרא תנא לישנא דאורייתא ולבסוף תני לישנא דרבנן! ומאי לישנא דרבנן? דאסר לה אכ"ע כהקדש", כלומר תורה נוספת שנו ב"קנין" אשה והוא קידושין, שגם בו נרחיב את הדין.

כסף

הכסף הוא קנין משפטי מובהק – האשה נקנית. הקנין הוא ביטוי/תוצאה של גמירות דעת בין אנשים, אולם איננו דבר מיוחד לקידושין. הוא משמש בכל עולם העסקים וכן משמש כלי תקשורת. ע"מ להבין את מקומו בקידושין נביא מאמר נוסף של הגמ' (מאי, פתיחה לפרק שני): "אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה . . . ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך". נימוק זה אף הוא חוזר ומזכיר לנו דבר חברתי כללי יותר מהקשר האינטימי בין בני הזוג. ע"פ הסתכלות זו ניתן לראות את הקידושין כהקטנה של המסגרת החברתית, הבית משמש דגם מוקטן של יחסי האנוש הכלל-חברתיים. ובעקבות המאמר "מה הוא רחום אף אתה רחום" ניתן לומר שהבית משמש דגם מוקטן, אף אינטנסיבי, של גילוי פן זה של הקב"ה והדבקות במידותיו.

ביאה

הביאה היא ללא כל ספק, בניגוד לכסף, קשר אינטימי המופיע רק בין בני זוג – ולא בשום מצב אחר. ע"מ להבין קנין זה נפנה שוב לדברי הגמ' בדף ב: "ר"ש אומר, מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזור על אישה ואין דרכה של אישה לחזור על איש, משל לאדם שאבדה לו אבידה, מי חוזר על מי, בעל האבידה מחזור על אבידתו". וכי היכן אבדה האשה לאיש שעכשיו הוא יוצא במסע חיפושים אחריה?! הגמ' במס' כתובות ח. אומרת "רב יהודה רמי כתיב ויברא אלקים את האדם בצלמו וכתוב זכר ונקבה בראם, הא כיצד, בתחילה עלה במחשבה לבראות שניים ולבסוף נברא אחד". גן עדן! מצבו המקורי, או לחילופין הייעודי של האדם הוא "זכר ונקבה" כיחידה אחת: אדם! הזוג שותף לקב"ה בהשלמת העולם ותיקונו ע"י חזרה ושאיפה לגן-עדן, ובכך מכיל הבית פן נוסף של גילוי הקב"ה – "בורא". "ויברא אלקים את האדם בצלמו . . . ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ" (בראשית א).

דבר זה גם מעוגן בברכות הנישואין, הן בעצם הזכרת גן עדן "כשמחך יצריך בגן עדן מקדם", הן כשאיפה לעתיד – "שמח תשמח", והן בעצם נושא ברית האדם וחילוקו: "אשר יצר את האדם בצלמו . . . והתקין לו ממנו בנין עדי עד".

שטר

שטר קידושין נלמד משטר גטין: "ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה" (ה). השימוש במילה "ויצאה" מעורר אסוציאציה של מקום רשות שהיתה בו האשה עד כה. התורה בפרשת היבום אומרת "לא תהיה אשת המת החוצה" (דברים כה) ושם מסבירה לנו התורה: החוצה מהיכן?! – "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל", כלומר בנין בית החופה הוא בנין הבית היהודי. מעבר האשה מבית אביה לבית בעלה הוא הביטוי הציבורי לשינוי במעמדה ולקשר שנוצר, כלומר אנו עוסקים במעמד הציבורי של הקמת הבית בישראל, התרומה לעם. ניתן להבין רעיון זה מתוך עיון בשינוי שחל בבני הזוג, עד כה היו שני יחידים פרטים בודדים, ועכשיו ישנם שניים. "מיעוט רבים שניים". שניים אינם יחיד $2 \times$, אלא של רבים. זה אינו שינוי כמותי אלא איכותי, שני הפרטים נכנסו לציבוריות של כלל-ישראל. ישנה התקרבות לכלל-ישראל. זוהי תרומת הזוג לבנין כלל האומה ולקירוב הגאולה, גאולת כלל-ישראל. כלומר ישנו גילוי נוסף של הקב"ה בגואל ישראל. שוב ניתן לראות זאת בברכות הנישואין: "שוש תשיש ותגל העקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה", וכן "ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה".

הקדש

בפן ההקדש ניתן לכאורה לראות 2 צדדים סותרים: מצד אחד אומרת הגמ' בדף ב: "דאסר לה אכ"ע כהקדש", ומצד שני אנו רואים בדף ה. בדיון על לימוד שטר מכסף שהגמ' עושה הפרדה: "תאמר שטר שאין פודין בו הקדש", כלומר יש השוואה בין קידושין לפדיון הקדש וכתנאי בשטר. ע"מ ליישב סתירה זו צריכים אנו לדקדק בדברי

הגמי' בדף ב: "אסר לה אכ"ע בהקדש", אין מדובר פה על קידוש האשה אלא החלת שם איסור על האשה שנאסרת כמו דבר הקדש, כמו בנדורים, ולכן בעצם עלינו לחלק את הדיון לשני פנים: החלת שם (או איסורי הקדש), ופדיון הקדש.

החלת שם – דיעה זו באה לידי ביטוי בדיון שמביא תוס' בדף ב. ד"ה "מאי שנא". תוס' אומר שלא שייך כאן לשון הקדש מכיון שאז במקום "קונה את עצמה" היה צריך לכתוב "מתחללת" או משהו דומה וזה לא שייך, אולם מובאת שם דעת הר"ר מנוח שניתן היה לאמר "ניתרת", כלומר הקדש אינו הקדושה שהניגוד זה החילול, אלא האיסור כאשר הניגוד הוא ההיתר. מדובר פה על החלת איסורים באשה כמו הקדש. קירוב לדרך הפרישות והקדושה, ריסון התאוות בחיים – "קדושים תהיו" ואומר רש"י "פרושים". גם כאן בברכות הנישואין מופיעה ברכה מתאימה: "מקדש את עמו ישראל ע"י חופה וקידושין", וכך מביא הבית היהודי עוד גילוי של הקב"ה – "קדושים תהיה כי קדוש אני".

פדיון – כפי שאמרנו לעיל עושה הגמי' בדף ה. הקבלה בין דרישות הקידושין לדרישות פדיון הקדש, ולכאורה קשה להבין איזה פדיון קיים בקשר איש-אשה. ניתן אולי לראות כיוון לכך מדברי הגמי' בברכות סא. "ויביאה אל האדם" – א"ר ירמיה בן אלעזר מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם הראשון". האשה היא מתנה לאדם מאת ה'. כך אפשר להבין את צורך האדם "לפדות" את האשה, כמו פדיון בכורות.

הרחבה נוספת בפן זה ניתן לראות מתוך הסתכלות על התא המשפחתי. התא המשפחתי משמש מסגרת לקיום תורה ומצוות ואף יותר מזה. ה' נתן את האשה וכמו-כן נתן את המצוות. הבית הוא בעצם קבלה מהקב"ה, ואכן ניתן לראות שמאמצע פרק ראשון מתחילה מסי' קידושין לעסוק במצוות. תלותו של הבית במצוות ניתנת להבנה מתוך ההבדלה בין היחיד והבית: היחיד קיים בכל מצב, בין בעת קיום תורה ומצוות בין אם לאו, אך הבית קיים אך ורק על יסוד תומ"צ ובלעדיהם אין בית (כפי שלצערנו אנו רואים בימינו).

לסיכום:

ראינו חמישה יסודות בקשר קידושין בין איש לאשה:

- א. הקשר הכספי-קנייני המבטא את היחסים האנושיים והחברתיים המופיעים בחברה ככלל ובבית כפרט.
- ב. קשר האישות המבטא קשר אישי בין בני הזוג, השלמת הבריאה ותיקונה.
- ג. הקשר החברתי-ציבורי, העברת הרשות, שבא לידי ביטוי בשטר.
- ד. החלת שם/איסור המבטא את הפרישות והקדושה בחיי היום-יום של הזוג, בינם לבין עצמם ועם שאר החברה.
- ה. פדיון האשה מאת ה', המבטא קבלת התורה והמצוות מאת ה', והשתתת החיים סביב התורה והמצוות.

שכתוב מתוך שיעור

אמיר יוסט